

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

КОВАЛЬЧУК ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК : 94(438) "1921/1939" : 379.85

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ У ПОЛЬСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ
В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД: ВОЛИНСЬКЕ ВОЄВОДСТВО**

07.00.02 – Всесвітня історія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2012

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Туризм є одним із найбільш масових та наочних методів пізнання історії та культури будь-якого регіону. Дослідження туристичної галузі дає змогу показати рівень економічного розвитку, становище культури, принципи державної політики, особливості світогляду та національної свідомості населення.

Міжвоєнний період в історії розвитку туристичного руху Польщі має особливе значення, адже саме тоді розпочалось становлення туризму як окремої галузі. Окрім того, в окреслений період туристична справа перейшла у підпорядкування державних органів влади, що спричинило виникнення нових установ, які займались її опікою та контролем. До того часу справи туризму перебували у виключному віданні громадських організацій та товариств.

Державна влада Польської республіки, до складу якої за умовами Ризького договору 1921 р. у міжвоєнний період входили західноукраїнські землі, у тому числі й Західна Волинь (адміністративно – Волинське воєводство), проводила різнобічні заходи для виховання в населення окреслених територій польського патріотизму, насадження думки про те, що Західна Україна є одвічною складовою частиною Польщі. Для цього використовувались різноманітні методи. Одним із них був туризм. Саме тому розвитку туристичного руху, передусім на приєднаних територіях, керівництво Польської республіки приділяло особливу увагу.

Після проголошення незалежності України розпочався процес зняття ідеологічних обмежень і відкриття доступу до низки архівних фондів, збільшення можливостей ознайомлення з доробком польських науковців, зацікавленості українських дослідників історією міжвоєнного часу. Насамперед, у центрі уваги вчених опинилися питання політичної історії. Водночас, увага проблемам зародженню та розвитку туристичного руху не приділялась. Виходячи із цього та наявності численних неопрацьованих джерельних комплексів з цієї проблематики, дослідження історії розвитку регіонального туризму у міжвоєнній Польщі набуває наукової актуальності. Особливий інтерес викликає діяльність польських громадських туристичних організацій і товариств у сфері популяризації туристичного руху, а також участь у ньому органів державної адміністрації.

Обрана тема є також одним із аспектів історичного зрізу українсько-польських взаємин, дослідження якого сприяє більш виваженому висвітленню їх специфіки впродовж міжвоєнного двадцятиліття та дає змогу встановити значення досвіду організації туристичної справи Польської республіки для еволюції цих взаємин у 1920–1930-х роках.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у межах науково-дослідної теми кафедри країнознавства Національного університету «Острозька академія» – «Інтеграційні та інкорпораційні процеси у Центрально-Східній Європі XVI–XXI ст.» (номер державної реєстрації 0110U002652).

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є комплексний аналіз розвитку регіонального туризму у Польській республіці у міжвоєнний період на прикладі Волинського воєводства.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань, постановка і вирішення яких обумовлюються станом і рівнем вивчення цієї проблеми у науковій літературі, а саме:

- проаналізувати державне регулювання туристичної діяльності у Польській республіці;
- висвітлити діяльність польських організацій і товариств у галузі туризму;
- визначити форми та методи пропаганди туристичної справи у регіоні;
- простежити розвиток закладів розміщення та харчування туристів;
- з'ясувати стан транспортної системи воєводства;
- дослідити діяльність закладів дозвілля туристів;
- виокремити види та охарактеризувати об'єкти туризму, які існували на території Волинського воєводства;
- проаналізувати туристичні маршрути регіону;
- показати значення туризму для розвитку економіки воєводства та держави в цілому.

Об'єктом дослідження є туристична сфера Польської республіки у міжвоєнний період.

Предметом – розвиток туризму в Польщі на регіональному рівні, зокрема у Волинському воєводстві.

Методологічні засади дисертації ґрунтуються на принципах історизму, наукового об'єктивного підходу до висвітлення теми, системності, діалектичного розуміння історичного процесу.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дисертаційної роботи використовувались загальнонаукові та спеціальні історичні методи. З числа міждисциплінарних застосовано структурно-системний та культурологічний методи. За їх допомогою вдалось проаналізувати зв'язок реалій суспільно-політичного і соціально-економічного життя із розвитком туристичної справи на території Волинського воєводства. Універсальним інструментарієм дослідження стали хронологічний, порівняльно-історичний та просторово-порівняльний методи – для аналізу подій та процесів, пов'язаних із зародженням та розвитком туризму на території Волині у міжвоєнний період. Проведення ґрунтовного дослідження стало можливим завдяки поєднанню вказаних методів із ретроспективним. Крім того, застосовувались історико-системний – для теоретичного осмислення державної політики у галузі туризму та методів її реалізації у Волинському воєводстві, розгляду туризму на Волині у контексті його розвитку у Польській республіці, функціональний – для аналізу структурних компонентів діяльності відділів туристичних товариств, державних органів влади.

Пошук та опрацювання архівних матеріалів проводились на основі методів історичного джерелознавства: наукової евристики, класифікації та критики джерел. При написанні роботи також використовувалися статистичний метод, методи аналізу, синтезу та узагальнення.

У своїй сукупності всі вищезазначені методи сприяли вивченню маловідомих аспектів проблеми та досягненню поставлених мети і завдань дослідження.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період із 1921 по 1939 рр. *Нижня межа* – 1921 р. – обумовлена створенням адміністративно-територіальної одиниці – Волинського воєводства у межах Польської держави, *верхня* – 1939 р. – початком Другої світової війни та ліквідацією на території Західної Волині польської адміністрації.

Географічні межі окреслюються територією Волинського воєводства з центром у Луцьку, утвореного у зв'язку з адміністративною реформою, що проводилась після приєднання західноукраїнських земель до Польської республіки за умовами Ризького мирного договору 1921 р. До складу воєводства входило 11 повітів. Сьогодні на цій території розташовані Волинська (не враховуючи Камінь-Каширського та Любешівського районів) та Рівненська області, а також Кременецький, Лановецький та Шумський райони Тернопільської області.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у виборі теми та розробці актуальної проблеми, яка на цей час ще не отримала належного висвітлення у вітчизняній історичній науці. Дисертаційна робота є першим комплексним науковим дослідженням регіонального туризму у Польській республіці у міжвоєнний період на прикладі Волинського воєводства. Значний масив неопублікованих джерел вводиться до наукового обігу вперше.

На основі проведеного дослідження сформувано нові наукові положення, які виносяться на захист.

Вперше:

– встановлено, що туризм був одним із методів колонізації та інтеграції українських земель, у тому числі й волинського регіону, до складу Польської держави;

– здійснено класифікацію видів туризму Волинського воєводства; залежно від мети подорожей та відвідин певних туристичних об'єктів туризм поділено на такі види: культурно-історичний, релігійний, лікувально-оздоровчий, шкільний та спортивний;

– доведено, що найбільший внесок у розвиток туристичної справи на території Волинського воєводства здійснили Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини, Волинське товариство приятелів наук, Товариство розвитку Східних земель та Польське краєзнавче товариство;

– визначено, що найдієвішими формами та методами пропаганди і популяризації туризму у досліджуваному регіоні були видавництво путівників, буклетів, фотоальбомів, поштових листівок із краєвидами Волині та проведення туристичних акцій і заходів;

– з'ясовано, що рівень розвитку та стан забезпечення закладів розміщення і харчування туристів у більшості міст Волинського воєводства був задовільний, що дало змогу активно розвиватися туризму у цьому регіоні.

Удосконалено:

– попередні наукові судження про діяльність туристсько-краєзнавчих товариств та організацій Волинського воєводства;

– періодизацію розвитку туристичного руху у Польській республіці у міжвоєнний період: виокремлено два його етапи залежно від проведення державою туристичної політики: перший етап, який тривав з 1919 по 1932 рр., характеризується «прохолодним» ставленням вищого державного керівництва до розвитку сфери туризму, яка щойно формувалася; на другому етапі, що тривав впродовж 1932–1939 рр., держава активно зацікавилась розвитком та популяризацією туристичного руху, збільшила фінансування, сприяла розбудові туристичної інфраструктури, що дало змогу туристичній справі виділитись у окрему галузь.

Отримали подальший розвиток:

- положення, що завдяки заходам державної влади Польщі було покращено функціонування складових туристичної інфраструктури;
- судження, що туристична справа здійснила значний вплив на розвиток економіки як Волинського регіону, так і Польської республіки в цілому.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що матеріали, положення та висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць з новітньої історії Польщі та України, історії туризму обох держав, підручників і навчальних посібників з історичного краєзнавства, історії Волині міжвоєнного періоду, а також при викладанні навчальних курсів «Історія світового туризму», «Історія туризму в Україні», «Історичне краєзнавство» та ін. у вищих навчальних закладах. Матеріали дисертації стануть у нагоді краєзнавцям, педагогам, іншим працівникам культурно-освітньої сфери при написанні історії окремих населених пунктів, підготовці науково-популярних видань про туристичні об'єкти Волині. Крім того, матеріали дисертації можуть бути використані для створення нових туристичних маршрутів досліджуваним регіоном.

Використання досвіду організації туризму в Польщі на регіональному рівні буде корисним працівникам туристичних, культурно-освітніх організацій, державному керівництву, а також сприятиме поглибленню культурних зв'язків на державному та регіональному (транскордонне співробітництво) рівнях між обома державами.

Результати дослідження використовувались під час розробки лекційних курсів з навчальних дисциплін «Історія світового туризму» та «Вступ до міжнародного туризму» для студентів Національного університету «Острозька академія».

Апробація основних положень і результатів дослідження здійснена шляхом обговорення на міжкафедральному семінарі факультету міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія». Головні положення та результати дисертації апробовані автором під час виступів на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: I Міжнародній науково-практичній конференції молодих дослідників, аспірантів, магістрантів «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (Рівне, 9–10 грудня 2009 р.), LXIII Міжнародній науковій конференції «Каразінські читання» (Харків, 23 квітня 2010 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (Луцьк, 12–13 травня 2010 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Релігійні

фактори в контексті суспільних та світоглядних трансформацій» (Острог, 25 червня 2010 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Краєзнавство: історичний досвід та перспективи розвитку» (Вінниця, 13–15 жовтня 2010 р.), III Волинській міжнародній історико-краєзнавчій конференції (Житомир, 12–13 листопада 2010 р.), щорічних викладацько-студентських конференціях Національного університету «Острозька академія» «Дні науки» (Острог, 19–20 березня 2009 р., 23–24 березня 2010 р., 22–23 березня 2011 р.), III Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Одеські читання: актуальні проблеми історії, археології та етнології» (Одеса, 28–29 квітня 2011 р.), 65-й Міжнародній науковій конференції «Каразінські читання» (Харків, 23 квітня 2011 р.), III Міжнародному науковому семінарі пам'яті В'ячеслава Липинського «Роль еліти у процесах політичної трансформації Польщі та України: історія і сучасність» (Житомир, 26 листопада 2011 р.).

Результати дослідження знайшли відображення у 10 **публікаціях**, із них 5 статей надруковано у наукових фахових виданнях, що входять до переліку ВАК України з історичних наук.

Автор була учасницею трьохмісячної стипендіальної програми Міністра культури і національної спадщини Польщі «Thesaurus Poloniae», реалізованої через Міжнародний центр культури у Кракові і отримала необхідні наукові консультації від спеціалістів з історії туризму та культури Польщі.

Структура дисертації обумовлена поставленою метою і завданнями. Відповідно до цього робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (409 позицій) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки, основний текст – 161 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, хронологічні рамки, територіальні межі, мету і завдання дослідження, з'ясовано наукову новизну й практичне значення дисертаційної роботи, наведено відомості про апробацію одержаних результатів.

У першому розділі «**Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження**» проаналізовано ступінь вивчення проблеми в історіографії, охарактеризовано джерельну базу дослідження.

У підрозділі 1.1 «**Стан наукової розробки теми**» охарактеризовано науковий доробок, який безпосередньо й опосередковано стосується досліджуваної проблеми.

Історіографічну спадщину відповідно до сучасних методологічних підходів, поділено на кілька складових: загальні праці з історії Польщі та історії Волині міжвоєнного періоду, праці з історії туризму Польщі, з історії розвитку туризму у Волинському воєводстві та суміжних із ним галузей, наукові студії з діяльності туристичних та краєзнавчих товариств, дослідження туристичної інфраструктури, історико-краєзнавчі праці тощо. У дисертації також використано наукові роботи теоретико-методологічного характеру, без яких об'єктивне висвітлення досліджуваної теми було б неможливим. Відповідно до характерних ознак, інтерпретацій та концептуальних підходів, увесь комплекс історичної літератури

поділено на дві групи: науковий доробок польських дослідників та сучасна українська історіографія.

При характеристиці праць з порушеної у дисертаційній роботі проблеми зазначено, що висвітлення її окремих аспектів розпочалося вже у 1920–1930-х рр. в тодішній періодиці та оглядах краєзнавчої літератури. Найчастіше такі матеріали публікувались у періодичних виданнях «Ziemia» («Земля»), «Ziemia Wołyńska» («Волинська земля»), «Rocznik Wołyński» («Волинський щорічник»), «Kalendarz Ziem Wschodnich» («Календар Східних земель»), «Rocznik Ziem Wschodnich» («Щорічник Східних земель») та ін.

Більшість праць цього періоду – описового та інформативного характеру, позбавлені критичного аналізу та власного бачення проблеми авторами. Водночас існували й ґрунтовні наукові дослідження, написані на основі різноманітних джерел. Серед останніх найбільшої уваги заслуговують праці В. Готеля¹, М. Вегрецького², С. Лещинського³ та ін.

Роботи післявоєнного періоду відзначаються більш виваженою оцінкою подій, залученням значного масиву джерел, критичним аналізом попередніх напрацювань тощо. Одним із перших польських дослідників історію туризму у Польщі висвітлив у своїй праці З. Кульчицький⁴. Цьому питанню також присвячені монографічні дослідження Є. Гая⁵, М. Лазарек⁶ та ін. Питанню діяльності органів державної адміністрації у галузі туризму присвячені праці Л. Бутовського⁷ та В. Ренчека⁸, в яких подається аналіз моделей та структур організації туризму, здійснюється їх порівняльний аналіз. Значну увагу розвитку туристичної справи у міжвоєнній Польщі у своїх наукових працях приділили Я. Крас⁹, Є. Хельмецький¹⁰ та ін.

Досить широко у польській історіографії висвітлено проблему діяльності туристичних та краєзнавчих товариств і організацій. Найбільше досліджень присвячено діяльності Польського краєзнавчого товариства. Це дослідження

¹ Goetel, W. Turystyka w Polsce jako czynnik poprawy sytuacji gospodarczej [Текст] / W. Goetel. – Kraków : Nakładem Wyższego Studium Handlowego w Krakowie, 1931. – 27 s.

² Węgrzecki, M. Ruch turystyczny w Polsce w roku 1929 [Текст] / M. Węgrzecki. – Warszawa : Nakład Związku Polskich Towarzystw Turystycznych, 1930. – 75 s.; Węgrzecki, M. Turystyka [Текст] / M. Węgrzecki // Kalendarz Ziem Wschodnich na rok 1935. – Warszawa : Wydawnictwo zarządu głównego T. R. Ziem W., 1934. – S.282–288; Węgrzecki, M. Zagadnienia hotelarstwa i kwaterunku turystycznego na Ziemiach Wschodnich [Текст] / M. Węgrzecki // Rocznik Ziem Wschodnich. Kalendarz na rok 1937. – Warszawa : Wydawnictwo zarządu głównego Towarzystwa Rozwoju Ziem Wschodnich, 1936. – S.219–224.

³ Leszczycki, S. Ruch uzdrowiskowo letniskowy w Polsce [Текст] / S. Leszczycki. – Kraków : Drukarnia Bratniej Pomocy Medyków UJ, 1938. – 11 s.; Leszczycki, S. Uzdrowiska Polski: ich rozmieszczenie oraz rozwój w latach 1921 – 1938 [Текст] / S. Leszczycki. – Kraków : [b.n.w.], 1939. – 16 s.; Leszczycki, S. Współczesne zagadnienia turystyki [Текст] / S. Leszczycki. – Kraków : [b.n.w.], 1937. – 6 s.; Leszczycki, S. Zadania i cele Państwowej Rady Turystycznej [Текст] / S. Leszczycki // Turyzm Polski. – 1939. – № 1. – S.1–4.

⁴ Kulczycki, Z. Zarys Historii turystyki w Polsce [Текст] / Z. Kulczycki. – Warszawa : Sport i Turystyka, 1977. – 198 s.

⁵ Gaj, J. Dzieje turystyki w Polsce [Текст] / J. Gaj. – Warszawa : Almamter, 2006. – 275 s.; Gaj, J. Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku [Текст] / J. Gaj. – Poznań : AWF, 2001. – 172 s.

⁶ Łazarek, M. Śladami historii turystyki: od starożytności do współczesności [Текст] / M. Łazarek, R. Łazarek. – Lublin : [b.n.w.], 2005. – 177 s.

⁷ Butowski, L. Organizacja turystyki w Polsce : przegląd struktur [Текст] / L. Butowski. – Warszawa : Agencja Promocji Turystyki «Mart», 1996. – 175 s.

⁸ Reczek, W. Model organizacyjny turystyki w Polsce [Текст] / W. Reczek. – Warszawa : Sport i Turystyka, 1969. – 217 s.

⁹ Kraś, J. Turystyka w Polsce w I połowie XX wieku [Текст] / J. Kraś // Kwartalnik Edukacyjny. – Rzeszów : Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli, 2009. – № 1. – S.9–20.

¹⁰ Chelmecki, J. Państwowe i społecznie inicjatywy rozwoju ruchu turystycznego i krajoznawczego w Polsce w latach 1919 – 1939 [Текст] / J. Chelmecki // Perelomy w historii. Pamiętnik. – T. 3. – S. 453–476.

М. Яблонського¹¹, К. Єдрейнчика¹² та ін. Діяльність Товариства розвитку Східних земель висвітлив М. Кацпрак¹³.

Єдиним спеціальним дослідженням, присвяченим питанню становища готельної справи в окреслений період є праця польського науковця Я. Пустоли «Напрямки розвитку готельної справи у міжвоєнній Польщі: статистика, просторове розміщення, динаміка, стандарти»¹⁴. Деякі аспекти розвитку готельної справи містяться у працях В. Блащука¹⁵ та М. Мілевської¹⁶.

Таким чином, у польській історіографії головна увага акцентується на розвитку туризму у Польщі в цілому, а туристична справа у Волинському воєводстві розглядається у контексті загальнодержавного розвитку.

У сучасній українській історичній науці немає жодного спеціалізованого дослідження, у якому була б висвітлена проблема розвитку туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період. Вивчення зародження і функціонування туризму та туристичної інфраструктури на території Волині активізувалося лише після здобуття Україною незалежності. На сьогодні найпомітніший внесок у висвітлення досліджуваної у дисертаційній роботі проблеми зробили історики та краєзнавці Луцька.

Однією з перших спроб в українській історичній науці висвітлити історію розвитку туризму на Волині стала стаття луцького дослідника В. Дмитрука «Зародження туристичного руху на Волині»¹⁷, в якій автор справедливо зазначив, що зародження туристичного руху на досліджуваній території відноситься до початку 1920-х рр.

Діяльності польських товариств та організацій міжвоєнного періоду, що були причетні до розвитку туризму на території волинського краю, стосуються статті та дисертаційні дослідження О. Завадської¹⁸, Н. Заставецької¹⁹ та Н. Кінд-Войтюк²⁰.

¹¹ Jabłoński, M. 50 lat odznak turystyki kwalifikowanej i krajoznawczych w Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym [Текст] / E. Jabłoński // Ziemia. – 2003. – S.137–144.

¹² Jędrzejczyk, K.-J. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze (1906–1950): zarys dziejów [Текст] / K.-J. Jędrzejczyk. – Włocławek : Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, 2006. – 151 s.

¹³ Кацпрак, М. Товариство Розвою Зіем Вшходних, 1933–1939 [Текст] / М. Кацпрак. – Łódź : Wydawnictwo Naukowe «Ibidem», 2005. – 158 s.

¹⁴ Pustola, J. Kierunki rozwoju hotelarstwa w Polsce międzywojennej: statystyka, rozmieszczenie przestrzenne, dynamika, standard [Текст] / J. Pustola. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1986. – 202 s.

¹⁵ Błaszczuk, W. Organizacje samorządu hotelarskiego w Polsce. Historia i współczesność [Текст] / W. Błaszczuk // Hotelarstwo w Polsce. Stan i kierunki rozwoju w przededniu wejścia do Unii Europejskiej. – Warszawa : Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2004. – S.39–64.

¹⁶ Milewska, M. Hotelarstwo. Podstawowe wiadomości [Текст] / M. Milewska, B. Włodarczyk. – Warszawa : Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2009. – 386 s.

¹⁷ Дмитрук, В. Зародження туристичного руху на Волині [Текст] / В. Дмитрук // Минуле та сучасне Волині та Полісся: Ковель та ковельчани в історії України та Волині. Матеріали XII Всеукраїнської науково-історичної конференції, присвяченої 12-й річниці Незалежності України та 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права. – Луцьк : [б.н.в.], 2003. – С.24–25.

¹⁸ Завадська, О. Туризм як один із напрямків діяльності краєзнавчих товариств у 1921–1939 рр. на території Волинського воєводства [Текст] / О. Завадська // Волинь: Історія і сучасність. Жидичин крізь віки. Матеріали IV науково-практичної, історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 780-ти річчю села Жидичина Ківерцівського району. – Луцьк : [б.н.в.], 2007. – С.82–89.

¹⁹ Заставецька, Н. Пам'яткоохоронний аспект діяльності польських громадських організацій і товариств на західноукраїнських землях [Текст] / Н. Заставецька // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2008. – Вип. 3. – С.240–246.

²⁰ Кінд-Войтюк, Н. Дослідження краєзнавчої та пам'яткоохоронної роботи на Західній Волині 1920–1930-х рр.: джерела з вивчення [Текст] / Н. Кінд-Войтюк // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Вип. 3. –

Об'єктивне розкриття теми дисертаційного дослідження було б неможливим без використання робіт теоретичного і прикладного характеру, в яких обґрунтовано теоретико-методологічні завдання історичної регіоналістики. З-поміж таких праць найближче поєднані з темою дисертації наукові роботи, що належать українським науковцям Л. Баженову²¹ та Я. Верменич²².

Отже, питанню розвитку туризму Волинського воєводства в міжвоєнний період у вітчизняній історіографії приділена незначна увага; переважно – це статті, дотичні до досліджуваної проблематики, а також краєзнавчі дослідження з історії Волині.

Можна стверджувати, що порушені у дисертації питання не знайшли достатнього відображення ні в українській, ні у польській історичній науці. Спеціальні історичні дослідження, які безпосередньо були б присвячені проблемі розвитку туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період, відсутні.

У підрозділі 1.2 «*Джерельна база дослідження*» охарактеризовано архівні та опубліковані джерела, а також здійснено їх класифікацію.

Джерельну базу дослідження складають різнопланові джерела, які доцільно поділити відповідно за принципом їх генезису та функціональної спрямованості на 6 груп: 1) нормативно-правові акти вищих органів державної влади Польської республіки та Волинського воєводського управління; 2) статuti товариств і організацій та звіти про їх діяльність; 3) статистичні відомості; 4) публікації у періодичних виданнях, що містять інформаційно-статистичні дані; 5) спогади; 6) довідково-енциклопедичні видання.

Основним комплексом документів, що стали фактологічною основою роботи, є неопубліковані джерела з архівних фондів.

Найбільш вагому частину джерел склали документи і матеріали, виявлені у фондах Архіву нових актів у Варшаві, зокрема, ф. 3 «Цивільна канцелярія глави держави у Варшаві, 1919–1922 рр.», ф. 4 «Цивільна канцелярія Президента Речі Посполитої у Варшаві, 1922–1939 рр.», ф. 1181 «Воєводське управління в Луцьку, 1920–1939 рр.», ф. 1048 «Міністерство публічних робіт у Варшаві», ф. 88/16 «Товариство розвитку Східних земель», ф. 2455 «Товариство прихильників Волині та Полісся», ф. 88/93 «Цивільне управління Східних земель» та ін. Використання відомостей архівних документів дало змогу охарактеризувати державну політику, висвітлити роботу міністерств, їх департаментів та комісій у туристичній галузі.

Матеріали про діяльність активних діячів у галузі туризму та краєзнавства на Волині знаходяться у ф. 210 «Мечислав Орлович (1881–1959); краєзнавство» Архіву Польської академії наук у Варшаві.

Луцьк : Видавництво ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – С. 69–74; Кінд-Войтюк, Н. Наукові товариства Другої Речі Посполитої у дослідженні історії та пам'яток Волинського воєводства (1921–1939 рр.) [Текст] / Н. Кінд-Войтюк // Краєзнавство. – К. : Телесик, 2008. – Вип.1-4. – С.22–27.

²¹ Баженов, Л. Основні етапи регіональних і краєзнавчих досліджень України істориками західної української діаспори (1921 – 2000 рр.) [Текст] / Л. Баженов // Міжнародний науковий конгрес «Українська історична наука на порозі ХХ століття», Чернівці, 16–18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення. Українське історичне товариство, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. У 4 т. – Чернівці : Рута, 2001. – Т.1. – С.161–165.

²² Верменич, Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні [Текст] / Я. Верменич. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 516 с.

Значний обсяг неопублікованих матеріалів за темою дисертації знаходиться в Архіві Польської академії наук та Польської академії мистецтв у Кракові. Зокрема, під час написання роботи було використано фонди – «Державна рада охорони природи» та «Гюетль Валері, (1889–1972)».

Для розкриття теми залучені також окремі матеріали фонду «Поморське воєводське управління в Торуні, 1920–1939 рр.» Державного архіву в Бидгощі.

У державних архівах Волинської (ДАВО) та Рівненської (ДАРО) областей віднайдені і введені до наукового обігу матеріали, які стосуються діяльності регіональних туристсько-краєзнавчих товариств, воєводських і повітових органів державної адміністрації щодо проведення туристичної роботи в регіоні, розбудови інфраструктури краю тощо.

Найбільше документів про розвиток туристичного руху містять – ф. 46 «Волинське воєводське управління», ф. 158 «Луцький магістрат Волинського воєводства», ф. 36 «Луцьке повітове староство» (усі – ДАВО), ф. 30 «Рівненське повітове староство», ф. 31 «Магістрат м. Рівного (1919–1939)», ф. 160 «Особистий фонд Якуба Гофмана» (усі – ДАРО).

Серед опублікованих джерел важливе значення мають нормативно-законодавчі акти загальнодержавних та місцевих (воєводських) органів влади, які регулювали туризм та суміжні із ним галузі й публікувалися у «Щоденнику права Польської держави», «Польському Моніторі», «Щоденнику законів», «Волинському воєводському щоденнику». Нормативно-правові акти можна поділити на такі групи: 1) законодавчі акти; 2) розпорядження Президента, Ради міністрів та міністрів; 3) розпорядження та оголошення волинського воєводи.

Цінними джерелами для написання дисертації стали статuti польських товариств та організацій, зокрема Польського туристичного клубу, Товариства розвитку Східних земель, Волинського краєзнавчого товариства та опіки над пам'ятками старовини. Важливе значення мали звіти міністерств і товариств.

Серед джерел статистичного характеру варто відзначити щорічники «Щорічник Східних земель» та «Календар Східних земель», де фігурують різноманітні відомості, які прямо чи опосередковано засвідчують рівень розвитку туристичної сфери. Інформація про заклади відпочинку Волинського воєводства міститься у «Готельному покажчику Польської республіки. Список готелів, пансіонатів, санаторіїв, баз відпочинку» (Краків, 1930).

Суб'єктивний погляд на досліджувану проблему подають спогади М. Орловича (Вроцлав-Варшава-Краків, 1970), де автор висловлює свої думки щодо організації та розвитку туризму в Польській республіці, а також описує свою діяльність на державних посадах, участь у різних товариствах тощо.

Довідково-енциклопедичні видання представлені насамперед туристичними путівниками воєводством та його містами. Серед них найбільш інформативними є путівники по Волині М. Орловича (Луцьк, 1929) та Я. Гофмана (Варшава, 1938), 2-й том «Путівника по Польщі» під редакцією С. Ленартовіча (Варшава, 1937), «Оздоровчо-туристичний путівник» під редакцією М. Петровського (Варшава, 1934) та ін.

Джерельна база дослідження є репрезентативною, багатовидовою та забезпечує досягнення мети і завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні.

Вищезазначені опубліковані документи, архівні джерела, їх аналіз та зіставлення дали можливість ґрунтовно вивчити та відобразити розвиток регіонального туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період.

У другому розділі **«Організація туристичної справи в регіоні та її нормативно-правове забезпечення»** проаналізовано діяльність державних та громадських установ, товариств і організацій у сфері туризму.

Підрозділ 2.1 **«Державне регулювання туристичної діяльності»** висвітлює механізми управління туризмом на загальнодержавному та регіональному рівнях. На загальнодержавному рівні діяльність сфери туризму регулювали міністерства, їх підрозділи, департаменти, міжміністерські комісії. Серед них найбільш плідною була робота Департаменту туризму, що функціонував впродовж 1919–1932 рр. при Міністерстві публічних робіт на чолі з М. Орловичем. З 1932 р. сфера туризму підпорядковувалась Департаменту туризму Міністерства комунікації, який у 1932–1939 рр. по чергово очолювали Є. Грябянський, С. Подворський, Г. Шатковський, С. Каліцький. Значний внесок у розвиток досліджуваної галузі у 30-х рр. ХХ ст. зробив віце-міністр комунікації О. Бобковський, який виступив ініціатором проведення різного роду заходів, спрямованих на активізацію туристичного руху.

Найбільшою прогалиною у сфері державного регулювання туристичної галузі Польської республіки була відсутність спеціалізованого нормативно-правового документа, який регулював би розвиток туризму.

На регіональному рівні сферою туризму опікувались воєводські та повітові установи – воєводська туристична комісія та референт із питань туризму при Дирекції публічних робіт, а також повітові туристичні відділи. Посада референта із питань туризму була введена у штатний розпис Дирекції публічних робіт у 1924 р. Після ліквідації Міністерства публічних робіт у 1932 р. її скасували, а натомість було створено туристичні відділи при окружних Дирекціях державної залізниці, які у свою чергу підпорядковувались Міністерству комунікації. Впродовж усіх років референтом з питань туризму у Волинському воєводстві був Ж. Романовський. У 1925 р. у Луцьку при воєводській управі було створено Волинську воєводську туристичну комісію. У 1925–1926 рр. її очолював Ж. Пручник, згодом цю посаду зайняв Ф. Ксенжпольський.

У підрозділі 2.2 **«Діяльність польських організацій і товариств у галузі туризму»** досліджено роботу загальнодержавних та регіональних товариств і організацій у контексті розвитку туристичного руху у Волинському воєводстві – Волинського краєзнавчого товариства і охорони над пам'ятками старовини, Волинського товариства приятелів наук, Товариства розвитку Східних земель, Польського краєзнавчого товариства та ін.

У підрозділі 2.3 **«Форми та методи пропаганди туристичної справи»** встановлено, що основними формами та методами пропаганди туризму у Волинському воєводстві були: видавництво літератури туристичного характеру (путівників, брошур, буклетів, статей та заміток, альбомів фотографій і т.д.), проведення туристичних виставок та ярмарок, на яких була представлена інформація про Волинь як туристичний регіон, організація різноманітних туристичних акцій з метою збільшення кількості туристів у регіоні («Літо на східних

землях», «Дні Полісся», «Свято виноградарства» та ін.), організація дискусійних клубів, вечорів на туристичну тематику тощо.

У третьому розділі «**Туристична інфраструктура Волинського воєводства**» показано рівень розвитку основних компонентів туристичної інфраструктури та участь державних органів влади у їх розбудові.

У підрозділі 3.1 «**Заклади розміщення та харчування туристів**» досліджено стан готельно-ресторанної справи воєводства. Найпоширенішими закладами розміщення подорожуючих були готелі, пансіонати, мебльовані кімнати, молодіжні бази та шкільні табори, а також туристичні будинки на берегах річок; закладами харчування – шинки, бари та закуочні. Станом на 1932 р. у містах Волинського воєводства діяло 112 закладів готельного типу, у 1935 р. ця цифра зросла до 135, у яких могло розміститись 1710 осіб. Найбільша кількість закладів розміщення знаходилась у Кременці, Ковелі, Луцьку та Рівному.

Сфера харчування у регіоні була менш розвинена, порівняно із готельною. Найбільш популярними серед подорожуючих були недорогі закуочні та шинки, які існували у кожному населеному пункті воєводства. У найбільших містах Волині функціонували кав'ярні та цукерні.

Власниками більшості закладів харчування та розміщення були євреї, а також поляки та чехи.

У підрозділі 3.2 «**Транспортна система Волині**» охарактеризовано основні види транспорту, якими користувались подорожуючі, а також проаналізовано стан шляхів сполучення. Найбільш популярним та зручним серед туристів був залізничний транспорт. Станом на 1935 р. довжина воєводської залізничної мережі становила 1 202 км. З 1934 р. запроваджувались постійні пільги для туристів на проїзд у залізничному транспорті. Ними користувались члени туристичних та гірськолижних товариств, групи відпочиваючих і подорожуючих. Під час проведення туристичних заходів знижки стосувалися усіх громадян.

Іншим видом транспорту у Волинському воєводстві були маршрутні автобуси. Курсували вони регулярно майже між усіма містами досліджуваного регіону.

Розгалуженою на Волині була річкова система. Однак стала річкова комунікація функціонувала тільки на півночі воєводства, звідки можна було дістатися до міст сусіднього Поліського воєводства.

У підрозділі 3.3 «**Діяльність закладів дозвілля туристів**» досліджено організацію програми перебування туристів у містах воєводства. Визначено, що у ній були задіяні туристичні організації та екскурсійні бюро, заклади відпочинку та розваг, розміщення та харчування туристів, музеї, різноманітні сувенірні крамниці, туристичні та краєзнавчі товариства, представники органів державної влади, місцеве населення тощо. Головними ж закладами проведення вільного часу туристів виступали музеї, які функціонували в Острозі, Кременці, Луцьку, Рівному, Дубно, Володимирі, Сарнах, Любомлі, Здолбунові, Горохові та Ковелі.

У четвертому розділі «**Розвиток туризму в регіоні**» досліджено туристичні об'єкти Волинського воєводства й охарактеризовано розроблені туристичні маршрути.

У підрозділі 4.1 «*Види та об'єкти туризму у Волинському воєводстві*» здійснено класифікацію видів туризму в регіоні. Враховуючи специфіку наявних туристичних ресурсів та об'єктів регіону, а також мету подорожей, здійснено поділ туризму на такі види: культурно-історичний, релігійний, лікувально-оздоровчий, шкільний та спортивний. Культурно-історичний туризм передбачав відвідини замково-фортифікаційних споруд, палацово-паркових ансамблів та меморіальних об'єктів. Найбільшу кількість туристів приваблювали замки Луцька, Острога та Дубно, палаци у Вишнівці та Межирічах Корецьких. Біля останнього знаходився перший на Волині ботанічний сад. Для збільшення потоку відвідувачів були проведені реставраційні роботи майже у всіх замково-фортифікаційних комплексах. Найбільше коштів для цього виділялось Луцькому замку Любарта. Так, у 1934 р. з державної казни виділено 6500 злотих. Упродовж наступних років було створено комісію з відбудови замку, схвалено план його реставрації. Роботи передбачалося розпочати у березні 1939 р., вони мали проходити під керівництвом Польського краєзнавчого товариства.

Постійно організовувались паломницькі тури до міст воєводства, де знаходились найбільші святині католицизму, іудаїзму, православ'я та протестантизму. Релігійними центрами краю були Кременець, Почаїв, Луцьк, Межиричі, Дермань, Корець та ін.

Осередками лікувально-оздоровчого туризму виступали санаторії та здравниці. Один із перших таких закладів був відкритий біля Гуті Степанської (Костопільський повіт) у 1930 р. під назвою «Солоне болото». У ньому знаходились джерело із лікувально-мінеральною водою, поклади дуже цінної для оздоровчих процедур гряди, а також солоне болото зі значним вмістом ропи. У міжвоєнній Європі подібний санаторний заклад існував лише у Швейцарії. Лікувальні гряди й унікальні родонові води були основою для функціонування лікувально-оздоровчого закладу у Журавичах (Луцький повіт), який спеціалізувався на лікуванні хвороб кістково-м'язової системи, дихальних шляхів, шлунково-кишкового тракту і склерозу. Про популярність цих двох санаторіїв свідчить кількість відвідувачів: у 1936 р. санаторій у Гуті Степанській відвідали 455 осіб, Журавичах – 150, у 1937 р. відповідно по 543 та 200. Лікувально-оздоровчі заклади, спеціалізацією яких були лікування та профілактика туберкульозу та інших хвороб дихальних шляхів, розташовувались у Маневичах (Ковельський повіт) та передмісті Острога. Окрім того існували санаторії у Яновій Долині (Костопільський повіт) та поблизу Шацьких озер.

Шкільний туризм у Польській республіці зародився у середині 1920-х рр., однак активного поширення на території Волині він набув лише на початку 1930-х рр. Першу на Волині шкільну туристичну базу відкрито у 1930 р. Упродовж наступних років їх кількість зростає. Зокрема, у 1932 р. даних закладів нараховувалось уже 6, а їх послугами скористалось 2 223, у 1933 р. – 7 249 школярів із багатьох воєводств Польщі.

Центром спортивного туризму був Кременець, де активно розвивався гірськолижний туризм. Тут у 1933 р. було відкрито перший на Волині гірськолижний трамплін, а також засновано товариство лижників. Воно займалось підготовкою інструкторів лижного спорту, які вчили недосвідчених туристів

катанню, готували працівників для гірськолижного комплексу. У середині 30-х рр. ХХ ст. у місті збудували зимову туристичну базу для відпочинку. Це був єдиний заклад такої спеціалізації на території усього Волинського воєводства. Про його популярність серед туристів свідчить кількість відпочиваючих. Так, у зимовий період 1935–1936 рр. база прийняла 150, а взимку 1936–1937 рр. – 373 особи. Це були відвідувачі із Луцька, Львова, Варшави, Любліна та інших міст Польської республіки. У досліджуваній період у воєводстві зароджуються водний, байдарковий та ін. види спортивного туризму.

У підрозділі 4.2 *«Туристичні маршрути регіону»* подано характеристику тогочасних туристичних маршрутів по Волинському воєводстві. Зазначено, що участь у їх розробці брали представники туристичних відділів міністерств, місцеві урядовці, що відали справами туризму, а також члени туристсько-краєзнавчих товариств. У процесі їх розробки враховувалась специфіка та наявність туристичних ресурсів і об'єктів, зверталась увага на релігійний, віковий склад подорожуючих. Частина розроблених маршрутів мали загальнодержавне значення, і їх проведення повністю фінансувалось через державну скарбницю. Прикладом є маршрут «Шляхами польських легіонів Волині». Його реалізацію забезпечувало бюро подорожей «Орбіс», філія якого діяла у Луцьку під керівництвом Б. Морлендера. Найбільша кількість туристичних маршрутів була розроблена під час проведення акцій «Літо на Східних землях» та Волинських торгів у Рівному.

З часу переходу справ туризму у підпорядкування Міністерства комунікації збільшилось фінансування на облаштування туристичних маршрутів. Зокрема, у 1935 р. це міністерство виділило для Кременця 1 500 злотих, Дубна – 700, Луцька – 160, Костополя – 240, та на упорядкування Польської Гори (Луцький повіт) 100 злотих. На ці кошти місцева влада повинна була закупити та встановити туристичні таблиці, розробити карти тощо.

У **висновках** підбито підсумки проведеного дослідження, викладено його результати, основний зміст яких виноситься на захист.

1. Державне регулювання туристичної діяльності у Польській республіці здійснювалось на загальнодержавному та регіональному рівнях. Державна туристична політика упродовж 1919–1932 рр. полягала у «видимості» втручання держави у галузь туризму, особливих кроків для його розвитку не здійснювалось. Починаючи з 1932 р. відбувається посилення державного зацікавлення та сприяння розвитку туристичного руху у регіонах Польської республіки.

Упродовж досліджуваного періоду у Польщі не існувало єдиної спеціалізованої установи, котра б регулювала галузь туризму. Майже при кожному міністерстві паралельно існували відділи або департаменти, що займались одними і тими ж справами. Для координації їх роботи протягом 1925–1931 рр. працювали дві міжміністерські комісії.

Найбільш плідною серед державних установ, які опікувались туризмом, була робота Департаменту туризму Міністерства публічних робіт, що діяв впродовж 1919–1932 рр. під керівництвом досвідченого діяча у галузі туризму М. Орловича. Втім, зазначена установа не змогла досягти бажаних результатів з огляду на брак коштів та працівників: спочатку там працював лише М. Орлович, згодом з'явилися посади секретаря та заступника. З 1932 р. туристична сфера перейшла у відомство

Міністерства комунікації, де нею опікувався Відділ туризму, перейменований згодом на Департамент туризму. Очолювали його Є. Гряблянський, С. Подворський, Г. Шатковський та С. Каліцький. Цей відділ у своєму штатному розписі налічував більше двадцяти осіб, а його бюджет перевищував бюджет Департаменту туризму Міністерства публічних робіт у 5-6 разів.

Значний особистий внесок у розвиток туристичної сфери у 30-х рр. ХХ ст. зробив віце-міністр комунікації О. Бобковський. Він сприяв виділенню значних державних коштів та ініціював знижки на залізничні квитки для туристів. Недоліком та упущенням державної влади була відсутність закону про туризм, проект якого розробили ще на початку першого міжвоєнного десятиліття, однак він постійно зазнавав гострої критики і впродовж досліджуваного періоду так і не був схвалений.

На регіональному рівні туризмом опікувались референти з питань туризму та воєводські туристичні комісії. У Волинському воєводстві така посада була введена у 1924 р. при Дирекції публічних робіт, а через рік розпочала свою роботу Волинська туристична комісія. Саме після введення цих державних інстанцій можна говорити про туризм у регіоні як окрему галузь.

2. Вагомий внесок у розвиток туризму зробили різного роду польські туристичні товариства та організації. За сферою територіального впливу вони поділялися на загальнодержавні та регіональні. Серед загальнодержавних найбільш плідною у галузі туризму була діяльність Товариства розвитку Східних земель та Польського краєзнавчого товариства. Певний внесок зробили Польський туристичний клуб, Польський автоклуб, Робітниче туристичне товариство. Провідна роль у популяризації та поширенні туристичного руху у досліджуваному регіоні належала регіональним товариствам – Волинському краєзнавчому товариству і опіки над пам'ятками старовини та Волинському товариству приятелів науки, які займались розробкою та організацією туристичних маршрутів, проводили краєзнавчі екскурсії, готували екскурсоводів тощо.

3. На території Волинського воєводства пропаганда та популяризація туризму проводилась більш активно ніж у інших регіонах Польської республіки. Тут туризм був одним із засобів полонізації та інтеграції земель до складу Польської республіки. Основними формами та методами пропаганди туризму у Волинському воєводстві були: видавництво літератури туристичного характеру, карт туристичних маршрутів, проведення туристичних виставок та ярмарок, на яких представлялась інформація про Волинь як туристичний регіон, організація дискусійних клубів, вечорів на туристичну тематику, проведення різноманітних туристичних акцій тощо.

4. Туристична інфраструктура Волинського воєводства упродовж міжвоєнного періоду зазнавала еволюції та змін. На час приєднання до Польської республіки тут не функціонувало жодного спеціалізованого закладу розміщення туристів. Тому насамперед вирішувалося питання формування туристичної інфраструктури.

Заклади розміщення туристів на Волині були представлені готелями, пансіонатами, мебльованими кімнатами, молодіжними базами та шкільними таборами. Окреме місце серед закладів розміщення туристів на Волині, на відміну від інших регіонів, належало туристичним будинкам, розміщеним на берегах річок. Лише тут вони мали законний характер, усі були зареєстровані.

5. Транспортна система Волинського воєводства була представлена залізничними, автобусними та автомобільними, повітряними, водними засобами пересування. Найбільшим попитом серед туристів користувались залізниця та маршрутні автобуси. Усі види транспорту у Польській республіці підпорядковувались Міністерству комунікації, що сприяло запровадженню з 1932 р. системи пільг на проїзд транспортними засобами для туристів.

6. Головними закладами проведення дозвілля туристів були музеї. Музейна справа Волинського воєводства, як і Польської республіки в цілому, розвивалась під жорстким контролем влади. Робилося це, в першу чергу, з метою поширення польської культури та історії серед місцевого населення. Якщо туризм та краєзнавство були методами за допомогою яких населення Волині виховувалось у дусі польського патріотизму, насаджувалось твердження, що Волинська земля є одвічною складовою Польщі і т.д., то музейна справа була одним із головних інструментів їх реалізації. В основному музейна мережа створювалася впродовж 1929–1939 рр. Тоді ж упроваджувалася фінансова підтримка музеїв на державному рівні. На території Волині діяли два типи музеїв: окружний – у Луцьку та регіональні – у Кременці, Острозі, Дубно, Рівному, Володимирі, Сарнах, Любомлі, Здолбунові, Горохові та Ковелі.

7. Відповідно до специфіки наявних туристичних ресурсів та об'єктів регіону, а також мети та цілей подорожей, у Волинському воєводстві розвивались культурно-історичний, релігійний, лікувально-оздоровчий, шкільний та спортивний види туризму. Культурно-історичний туризм передбачав відвідини замково-фортифікаційних споруд, палацово-паркових ансамблів та меморіальних об'єктів. Найбільшу кількість туристів приваблювали замки Луцька, Острога та Дубно, палац у Вишнівці. У Волинському воєводстві постійно організовувались тури до найбільших святинь католицизму, іудаїзму, православ'я та протестантизму. Саме це стало передумовою виокремлення та зародження релігійного туризму. Центрами цього виду туризму на Волині були Почаїв, Корець, Дермань, Острог, Межиріччя, Дубно, Луцьк, Рівне, Кременець, Володимир-Волинський, Олика. Наявність на території регіону природно-рекреаційних ресурсів дала підстави для активного розвитку лікувально-оздоровчого туризму, профільні заклади якого функціонували у Гуті Степанській, Журавичах, Маневичах, у передмісті Острога, Яновій Долині та поблизу Шацьких озер. У Польщі в середині 1920-х рр. виникає новий вид туризму – шкільний, що також знайшов поширення на Волині. Тут, починаючи із 1930 р., виникають шкільні туристичні будинки та бази, у яких відпочивала чимала кількість школярів із міст воєводства та гостей. Спортивний туризм на території досліджуваного краю був представлений головним чином гірськолижним, центром якого став Кременець.

8. Територією Волинського воєводства було розроблено чималу кількість туристичних маршрутів. Частина із них була розрахована на гостей регіону і термін проведення їх становив від 5 до 14 днів. Найбільш популярними серед туристів були маршрути – «Шляхами польських легіонів Волині» і «Кременець та його околиці». Перший мав загальнодержавне значення. На його організацію та проведення виділялися значні кошти із державного бюджету. Існувало багато туристичних

маршрутів, подорож якими була розрахована на невеликий термін – від одного до трьох днів. Вони були популярні серед жителів самого воєводства.

9. Туризм мав значний вплив на економічне становище та розвиток як Волинського воєводства так і Польської держави в цілому. Якщо у 1920-х р. туризм не давав жодних прибутків, а лише потребував фінансових ресурсів з державної скарбниці, то наприкінці 30-х рр. ХХ ст. витрачені кошти принесли перші плоди. Так, чистий прибуток секції туризму Товариства розвитку Східних земель від проведених туристичних акцій у 1936 р. становив 9 920 082 злотих, у 1938 р. – 8 202 020 злотих. Цьому сприяло створення належних умов для розвитку туристичної галузі – розбудова інфраструктури, вдалий вибір напрямів розвитку туризму з урахуванням наявних туристичних ресурсів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях

1. Ковальчук, Т. Туристична інфраструктура Острозчини у міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Вип.1. – Луцьк : Видавництво ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – С.94–98.

2. Ковальчук, Т. Внесок Волинського Краєзнавчого товариства і опіки над пам'ятками старовини у розвиток туризму на Волині у міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Вип. 15. – Рівне : РДГУ, 2009. – С. 180–183.

3. Ковальчук, Т. Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини та його внесок у розвиток туристичної справи на території Другої Речі Посполитої в міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету «Говерла», 2010. – С.41–45.

4. Ковальчук, Т. Розвиток релігійного туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство» (Історія релігій в Україні і світі: збірник наукових праць). – Вип. 3. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – С.91–99.

5. Ковальчук, Т. Організація туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921–1939) [Текст] / Т. Ковальчук // Слов'янський вісник. Збірник наукових праць. – Вип. 10. – Рівне : РІС КСУ, 2010. – С.75–79.

Статті у наукових виданнях, матеріали, тези

6. Ковальчук, Т. Волинське краєзнавче товариство і опіки над пам'ятками старовини та його внесок у розвиток туристичної справи на території Другої Речі Посполитої в міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Міжнародні відносини». – Вип. 1. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – С.38–47.

7. Ковальчук, Т. Організація туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921–1939) [Текст] / Т. Ковальчук // Наукові записки. Серія «Міжнародні відносини». – Вип. 2. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – С.32–39.

8. Ковальчук, Т. Туристична інфраструктура міста Кременця у міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів «Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє» (12–13 травня 2010 року): у 2 т. – Т. 2. – Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – С.103–104.

9. Ковальчук, Т. Розвиток туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Матеріали III Волинської Міжнародної історико-краєзнавчої конференції (Житомир, 12–13 листопада 2010 р.). – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2010. – С.153–154.

10. Ковальчук, Т. Внесок польських організацій і товариств у розвиток туризму на території Волинського воєводства у міжвоєнний період [Текст] / Т. Ковальчук // Каразінські читання (історичні науки). Матеріали LXIII Міжнародної наукової конференції 23 квітня 2010 р. – Харків : [б.н.в.], 2010. – С.149–151.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук Т.В. Регіональний туризм у Польській республіці в міжвоєнний період: Волинське воєводство. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.02 – Всесвітня історія. – Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2012.

У дисертації досліджено зародження та розвиток туризму у Волинському воєводстві у міжвоєнний період. Зазначено, що активну участь у пропаганді туристичного руху брали державні органи влади та польські туристсько-краєзнавчі товариства й організації, використовуючи для цього різні форми та методи. Туризм був одним із методів колонізації та інтеграції українських земель у склад Польської республіки. Саме тому туристичному руху на цих землях приділялась особлива увага.

Встановлено, що у Волинському воєводстві на належному рівні функціонувала туристична інфраструктура. На основі наявних туристичних ресурсів та об'єктів здійснено класифікацію туризму на культурно-історичний, релігійний, лікувально-оздоровчий, шкільний та спортивний.

Ключові слова: туризм, Волинське воеводство, Польська республіка, туристичний маршрут, екскурсія, туристична інфраструктура, путівник, туристичні ресурси.

АННОТАЦІЯ

Ковальчук Т.В. Региональный туризм в Польской республике в междувоенный период: Волыньское воеводство. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – Всемирная история. – Национальный университет «Киево-Могилянская академия». – Киев, 2012.

На основе использования архивных и опубликованных источников, работ и воспоминаний очевидцев, материалов прессы, трудов украинских и польских ученых, в диссертации осуществлено комплексное исследование процесса становления и развития туризма в Волыньском воеводстве в годы пребывания региона под властью Польши.

В диссертации рассмотрены механизмы регулирования польской властью сферы туризма на общегосударственном и региональном уровнях, отмечено, что наиболее плодотворно среди них работали Департаменты туризма министерств публичных работ и коммуникации, воеводская туристическая комиссия и референты туризма при Дирекции публичных работ в Луцке.

Значительный вклад в развитие туристического движения сделали польские общества и организации. Определенно, что наибольший вклад в сферу пропаганды и популяризации туризма внесли Волыньское краеведческое общество и охраны достопримечательностей древности, Волыньское общество приятелей наук и Общество развития Восточных земель. Самыми действенными формами и методами пропаганды были издательство туристических путеводителей, буклетов, открыток и почтовых марок с пейзажами и достопримечательностями Волыни.

В предлагаемой работе исследованы основные составляющие туристической инфраструктуры – заведения размещения и питания туристов, транспортную систему и заведения досуга. На основе исследованных материалов и проведения сравнительного анализа с другими воеводствами Польской республики, сделан вывод, что состояние туристической инфраструктуры Волыньского воеводства было удовлетворительным и содействовало развитию здесь туристического движения.

На основе существующих на территории Волыньского воеводства туристических ресурсов и объектов, а также в зависимости от цели путешествий, осуществлена классификация туризма на культурно-исторический, религиозный, лечебно-оздоровительный, школьный и спортивный. В указанный период туризм лишь начинал развиваться и между некоторыми его видами не было еще четкого предела. При разработке туристических маршрутов неоднократно сочетали посещения разных туристических объектов.

Ключевые слова: туризм, Волыньское воеводство, Польская республика, туристический маршрут, экскурсия, туристическая инфраструктура, путеводитель, туристические ресурсы.

SUMMARY**Kovalchuk T.V. Regional Tourism in the Polish Republic in the Interbellum: Wołyń Voivodeship. – Manuscript.**

Dissertation for a candidate degree of historical sciences by speciality 07.00.02 – World History. – National University «Kyiv-Mohyla Akademy». – Kyiv, 2012.

The origins and the evolution of tourism in Wołyń Voivodeship in the interbellum is researched in the dissertation. It is mentioned that state institutions as well as Polish tourist and regional natural history societies and organizations used different methods in order to promote tourism which was one of the means of colonization and integration of the Ukrainian lands into the Polish Republic. This was the main reason why tourism was paid a significant attention to.

It is proved that Wołyń Voivodeship had a well established tourist infrastructure. Based on the available tourist resources and facilities, tourism has been classified as culture-historical, religious, health-related, educational and sport one.

Key words: tourism, Wołyń Voivodeship, Polish Republic, tour, excursion, tourist infrastructure, travel guide, tourist resources.

Підписано до друку _____ р. Формат 60x90/16.
Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний. Друк різнографія.
Умовн. друк. арк. 0.9
Наклад 100 прим. Зам. № ____.

Видавництво Національного університету «Острозька академія»
вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., Україна, 35800
Свідоцтво про державну реєстрацію
РВ № 1 від 8 серпня 2000 року